

120. *Sorbus graeca* (Spach) Kotschy — Jarzab grecki

Gatunek submediterański, blisko spokrewniony z *Sorbus aria* (L.) Crantz, z którym przypuszczalnie tworzy mieszańce. Ten wyjątkowo polimorficzny jarzab jest z jednej strony rozdzielany na szereg niższych jednostek (odmian i form) traktowanych niekiedy jako samodzielne taksony, podczas gdy z drugiej strony włączany jest w randze odmiany do *S. umbellata* (Desf.) Fritsch (Gabrielian, 1972 w Davis Flora of Turkey, 4) lub też w randze podgatunku do *S. aria* (Soó, 1937, Acta Geobot. Hung., 1. 2). Zawiłości nomenklaturyczne z tym związane spowodowały, że dokładne wyznaczenie granic rozmieszczenia *S. graeca* (zwłaszcza w Europie) jest bardzo kłopotliwe.

Zasięg *S. graeca* rozciąga się od wschodniej Hiszpanii (Sierra Nevada) oraz Maroka i Algierii na zachodzie poprzez Sycylię, Włochy, Półwysep Bałkański, Anatolię, Krym i Kaukaz po północny Irak i zachodni oraz północny Iran na wschodzie. Na południu kończy się on w Libanie, a na północy w środkowej Europie: w NRD — w Turyngii (Düll, 1961, Ber. Bayer Bot. Ges., 34), w Czechosłowacji — Średniogórze Czeskie, środkowe Morawy, południowo-wschodnia Słowacja oraz w środkowej Rumunii. Tutaj zasięg *S. graeca* pokrywa się w dużym stopniu z zasięgiem *S. aria* — stanowiska są znacznie rozproszone, a ich drobne skupienia mają tylko lokalny charakter.

W swym pionowym rozmieszczeniu, zwłaszcza w azjatyckiej części zasięgu oraz na Kaukazie *S. graeca* rośnie nawet do wysokości 2200 - 2400 m n.p.m. (Gabrielian, 1978, Rjabiny (*Sorbus*) zapadnoj Azji i Gimalaev), podczas gdy w Europie, a szczególnie przy północnej granicy znacznie niżej — np. w Czechosłowacji wyjątkowo powyżej 500 m (Kovanda, 1961, Acta Dendrol. Česoslav., 3). W tych ostatnich rejonach *S. graeca* zajmuje najbardziej kserotermiczne tereny — nasłonecznione i ciepłe zbocza wzgórz oraz skałki o południowej wystawie.

Zasięg *S. graeca* w całości nie został dotychczas opracowany, a jedynie punktową mapę rozmieszczenia tego gatunku w azjatyckiej części zasięgu, na Kaukazie oraz Bałkanach sporządziła E. Gabrielian (1976, Fragm. Flor. et Geobot., 22, 3), dla Węgier, Rumunii, Czechosłowacji i Austrii Z. Kárpáti (1960, Feddes Repert., 62, 2-3), a dla Czechosłowacji M. Kovanda (l.c.). Wykaz stanowisk dla Turyngii i Bawarii zestawił R. Düll (l.c.), dla Rumunii Al. Buia (1956 w Fl. Rep. Pop. Romie, 4), a dla Bułgarii ogólne dane o rozmieszczeniu podał S. Valev (1973 w Fl. N. R. Bylgarija, 5).

W Polsce po raz pierwszy *S. graeca* została wykazana przez E. Gabrielian (1976, l.c.). Okazało się, że gatunek ten był u nas mylony z *S. aria* i że występuje wyłącznie w Pieninach i Małych Pieninach często razem z *S. aria*, w Tatrach natomiast gdzie *S. aria* również rośnie brak go zupełnie. Łączy się to zapewne ze specyficznymi wymaganiami ekologicznymi *S. graeca*, która w porównaniu z poprzednim gatunkiem jest bardziej kserofilna. Stanowiska jarzabu greckiego są u nas nieliczne i wymagają ochrony. Położone są mniej więcej między 500 a 1050 m n.p.m.

This is a sub-Mediterranean species, closely related to *Sorbus aria* (L.) Crantz, with which it probably forms hybrids. This exceptionally polymorphic species is on the one hand divided into many lower units (varieties and forms) sometimes treated as independent taxa while on the other it is sometimes included as a variety into *S. umbellata* (Desf.) Fritsch (Gabrielian, 1972, in Davis Flora of Turkey, 4) or as a subspecies into *S. aria* (Soó, 1937, Acta Geobot. Hung., 1, 2). The nomenclatural complexities associated

with this have resulted in it becoming very troublesome to delimit the natural boundaries of the *S. graeca* range of distribution, particularly in Europe.

The range extends from eastern Spain (Sierra Nevada), Morocco and Algeria in the west, through Sicily, Italy, the Balkan peninsula, Anatolia, Crimea and the Caucasus to northern Iraq and western Iran in the east. In the south it extends to Lebanon and in the north to central Europe: East Germany — Thuringia (Düll, 1961, Ber. Bayer Bot. Ges., 34), Czechoslovakia — Czech central highlands, central Moravia, southeastern Slovakia and central Romania. Here the range of *S. graeca* agrees to a large extent with the range of *S. aria*. The stands are very scattered and their small groupings are only of a very local nature.

In its vertical distribution, particularly in the Asiatic part of the range and on the Caucasus *S. graeca* grows even to an elevation of 2200 - 2400 m (Gabrielian, 1978, Rjabiny (*Sorbus*) zapadnoj Azii i Gimalaev), while in Europe, and particularly near the northern limit of the range, at much lower elevations, in Czechoslovakia rarely above 500 m (Kovanda, 1961, Acta Dendrol. Českoslov., 3). In the latter regions *S. graeca* occupies the most xerothermic regions, insolated and warm slopes of hills and rocks having a southern exposition.

The range of *S. graeca* for the whole species has not been drawn yet and only point maps have been prepared for the Asiatic part of the range, on the Caucasus and in the Balkans by E. Gabrielian (1976, Fragm. Flor. et Geobot. 22,3), for Hungary, Romania, Czechoslovakia and Austria by Z. Kárpáti (1960, Feddes Repert., 62,2-3) and for Czechoslovakia by M. Kovanda (l.c.). A list of stands in Thuringia and Bavaria has been prepared by R. Düll (l.c.), for Romania by Al. Buia (1956 in Fl. Rep. Pop. Romîne, 4) and for Bulgaria general data on the distribution of the species have been published by S. Valev (1973 in Fl. N. R. Bylgarija, 5).

In Poland *S. graeca* was first demonstrated by E. Gabrielian (1976, l.c.). It turned out that this species was mistakenly taken for *S. aria* here and that it occurs exclusively in the Pieniny and Małe Pieniny Mts., frequently together with *S. aria*. In the Tatras where *S. aria* also grows it is completely missing. This is probably associated with the specific ecological requirements of *S. graeca*, which compared to the previous species is very xerophilous. Stands of *S. graeca* in our country are few and deserve protection. They are located more or less between 500 and 1050 m elevation.

Субсредиземноморский вид, близко родственный *S. aria* (L.) Crantz, с которым, по-видимому, образует гибриды. Эта исключительно полиморфная рябина, с одной стороны, делится на ряд таксонов более низкого ранга (разновидности, формы), трактуемых иногда как самостоятельные виды, а с другой, иногда относится в ранге разновидности к *S. umbellata* (Desf.) Fritsch (Gabrielian, 1972, in Davis Flora of Turkey, 4) или в ранге подвида к *S. aria* (Soó, 1937, Acta Geobot. Hung., 1,2). Вызванная этим номенклатурная путаница привела к тому, что точное обозначение границ ареала *S. graeca* (особенно в Европе) крайне затруднено.

Ареал *S. graeca* простирается от восточной Испании (Сьерра-Невада), Марокко и Алжира на западе через Сицилию, Италию, Балканский полуостров, Анатолию, Крым и Кавказ до северного Ирака, западного и северного Ирана на востоке. На юге ареал кончается в Ливане, а на севере, в Центральной Европе: в ГДР — в Тюрингии (Düll, 1961, Ber. Bayer. Bot. Ges., 34), в Чехословакии — Чешское Среднегорье, Средняя Моравия, юговосточная Словакия и в центральной Румынии. Здесь ареал *S. graeca* в значительной степени перекрывается с ареалом *S. aria* — местонахождения ее сильно разбросаны, а их небольшие скопления имеют только локальный характер.

В азиатской части ареала и на Кавказе *S. graeca* поднимается до 2200 - 2400 м над ур. м. (Габриэлян, 1978, Рябины (*Sorbus*) Западной Азии и Гималаев), в то время как в Европе, а особенно вблизи северной границы ареала, верхние пределы ее распространения гораздо ниже. Так, в Чехословакии она исключительно редко растет выше 500 м (Kovanda, 1961, Acta Dendrol. Českoslov., 3). В этих районах рябина греческая

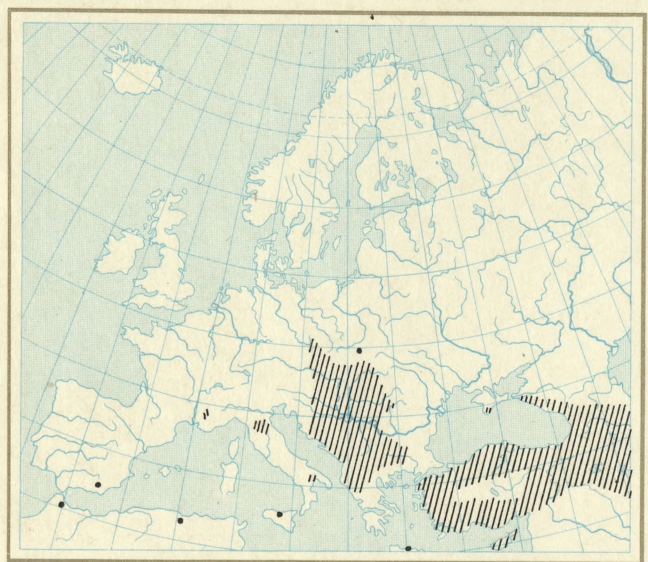
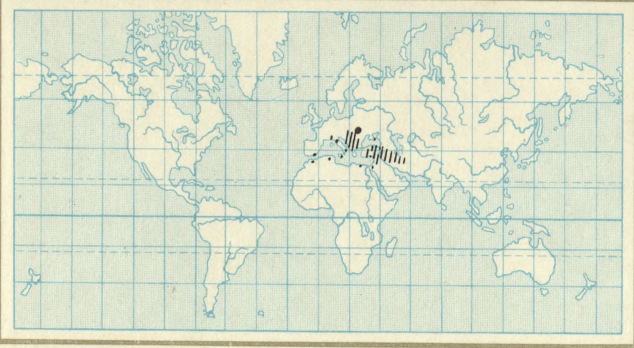
занимает наиболее ксеротермичные участки — солнечные и теплые склоны холмов, и скалы южной экспозиции.

Ареал *S. graeca* в целом до сих пор не был обработан. Имеются точечные карты распространения только для отдельных районов: азиатской части ареала, Кавказа и Балкан (Gabrielian, 1976, *Fragm. Flora et Geobot.*, 22,3), Венгрии, Румынии и Австрии (Kárpáti, 1960, *Feddes Repert.*, 62, 2 - 3) и для Чехословакии (Kovanda, 1961, l.c.). Составлены списки местонахождений для Тюрингии и Баварии (Düll, 1961, l.c.), для Румынии (Buia, 1956, in: *Fl. Rep. Pop. Romîne*, 4). Общие данные о распространении вида в Болгарии привел С. Валеv (1973, в *Фл. Народн. Реп. Болг.*, 5).

В Польше наличие этого вида установлено совсем недавно (Gabrielian, 1976, l.c.). Было выяснено, что вид этот путали у нас с *S. aria* и что он представлен только в Пенинах и Малых Пенинах, где часто растет вместе с последним видом. В то же время в Татрах, где также встречается *S. aria* рябины греческой нет совсем. Это объясняется, вероятно, специфическими экологическими требованиями *S. graeca*, которая сравнительно с *S. aria* более ксерофильна. Местонахождения вида у нас немногочисленны и требуют охраны. Расположены они между 500 и 1050 м.

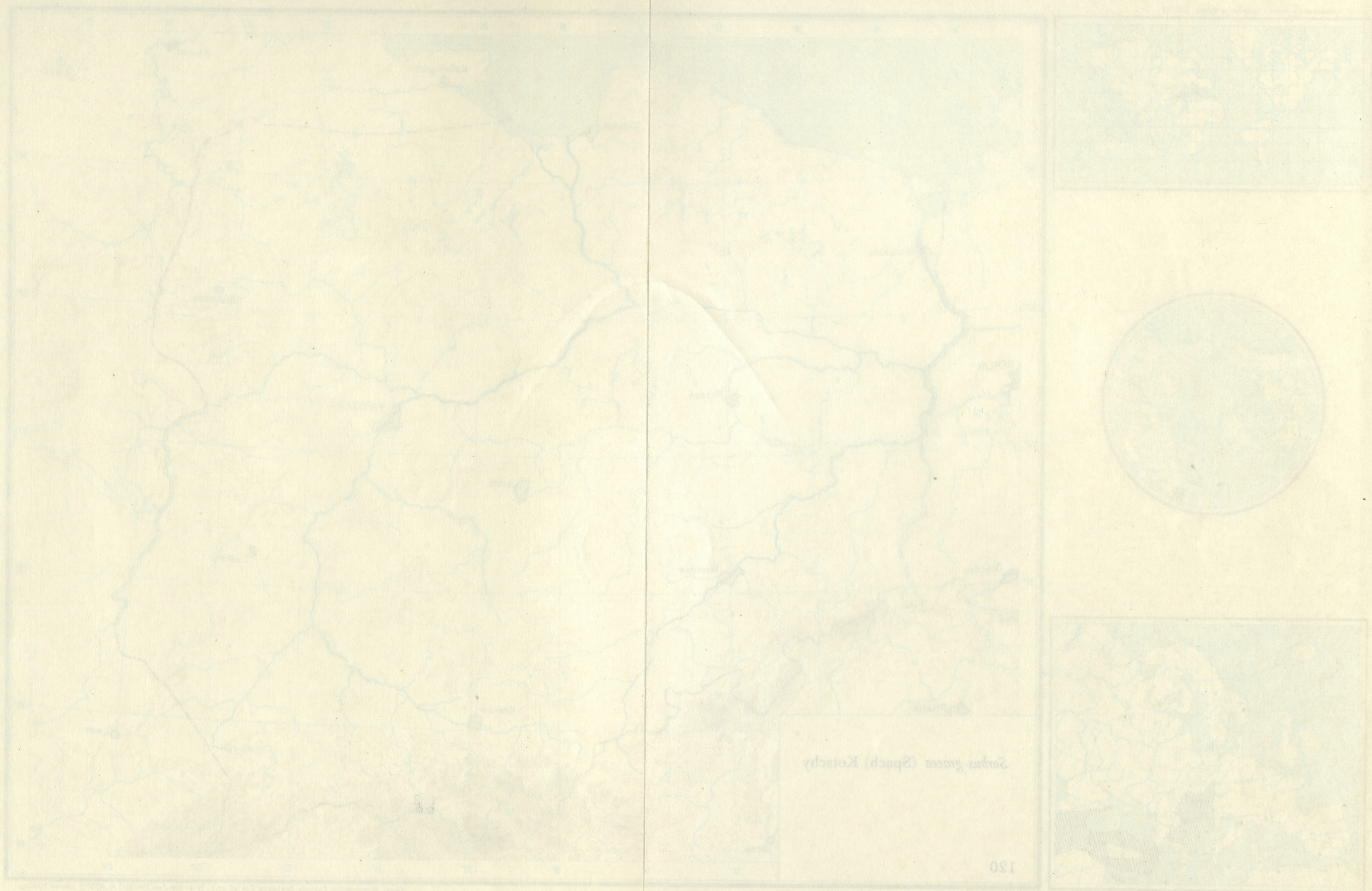
STANOWISKA — LOCALITIES — МЕСТОНАХОЖДЕНИЯ

1. Pieniny: Sokolica (1938, Wróblówna; 1954, Kurek; 1956, Browicz; Gabrielian, 1976, *Frag. Flor. et Geobot.* 22,4)!!; Orla Perć (1926, Trela; Gabrielian, l.c.)! Czertezik (1918, Kulczyński; Gabrielian l.c.); Trzy Korony (1918, Kulczyński; Gabrielian l.c.); Biała Skala (1918, Kulczyński; Gabrielian l.c.)! Małe Pieniny: Kacze (1880, Gustawicz; Gabrielian l.c.)!
2. Małe Pieniny: Leśnicka Skala (1893, Wołoszczak; Gabrielian l.c.); Szafranówka (1965, Browicz; Gabrielian l.c.)!!; Łażne Skalki, 755 m (1964, Czartoryski); Wysoka (1865, Janota)!

Sorbus graeca (Spach) Kotschy

120

Świątynia (Spach) Kotachy

130